

BIYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN KORUNMASINDA ÇEVRE DİPLOMASİSİNİN ÖNEMİ

Muhammet SEVER¹

Özet

Diplomasi, ülkelerin kendi çıkarlarını ve temsil yeteneklerini diğer uluslara karşı savunma ve yüceltme sanatıdır. Çevresel diplomasi, sürdürülebilir kalkınma temeline dayalı olarak çevrenin korunması ve geliştirilmesi amacıyla uluslararası diyaloga açık bir süreçtir. Bu süreçte aktörler arasında iletişim, etkileşim ve ikna kabiliyeti esastır. Biyolojik çeşitlilik, canlı organizmaların ve onların bulunduğu ekolojik bağlamın çeşitliliğini ve değişkenliğini ifade eder. Biyolojik çeşitliliğin korunması, yerel ve ulusal politikalar çerçevesinde, toplumsal refah için öncelikli bir konudur. Bu kapsamda tüm sektörleri bu bilinç etrafında toplamak gerekmektedir. Yerelden başlayıp genelle yayılan bir farkındalık oluşturmak da bu sürecin önemli bir parçasıdır. Bu süreci yönetmek için kullanılan resmi müzakere dili çevresel diplomasiyi tanımlar.

Anahtar Kelimeler: Biyolojik Çeşitlilik, Çevre Diplomasisi, Diplomasi

THE IMPORTANCE OF ENVIRONMENTAL DIPLOMACY IN THE PROTECTION OF BIOLOGICAL DIVERSITY

Abstract

Diplomacy is the art of defending and promoting the countries' own interests and representation abilities against other nations. Environmental diplomacy is a process open to international dialogue with the aim of protecting and improving the environment based on sustainable development. In this process, communication, interaction and persuasion ability between actors are essential. Biodiversity refers to the diversity and variability of living organisms and the ecological context in which they exist. The conservation of biological diversity is a priority issue for social welfare within the framework of local and national policies. In this context, it is necessary to gather all sectors around this awareness. Creating awareness that starts locally and spreads to the general public is also an important part of this process. The official negotiation language used to manage this process is environmental diplomacy.

Keywords: Biodiversity, Environmental Diplomacy, Diplomacy

GİRİŞ

Devletlerarası ilişkiler geçmişten günümüze daima belirli çıkar ve hedefler etrafında şekillenmiştir. Ulusların küresel sistemde yer almaya başlamasıyla, diplomasi, bu ilişkilerin nasıl yürütüleceği konusunda önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Diplomasi, genel olarak ulusların karşılıklı iletişim ve etkileşim alanını belirleyen, pragmatik çerçevede olası sorunların çözümü için politik ve insancıl bir çözüm ortamı oluşturabilen bir değerdir. Geleneksel süreçte dar bir anlamda değerlendirilen ve yönetsel eksiklikler barındıran diplomasi, sorun ve ihtiyaçların çeşitlenmesi ile çok daha farklı alanlarda yorumlanabilmiştir. Diplomasi, dış politikada genel kapsamda devletlerin birbirleriyle askeri veya iktisadi üstünlük kurma çabalarına karşılık gelen rekabet ve hegemonya keskinliğinin engellenebilmesine, insancıl ve eşitlikçi bir çözümün sağlanabilmesine olanak veren bir yaklaşımdır. Ne var ki günümüz dünyasında politik ve ekonomik kaygıların açık üstünlüğü, diplomasi yoluyla yaşamsal

¹ Bilim Uzmanı, İLBANK, muhammettsvrr@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8071-2205

değerlerin (çevre gibi) korunmasına ve geliştirilmesine ket vurmaktadır. Çevre, yaşam alanlarımızın temelini oluşturur. Ancak günümüzde çevrenin sorunları ve tahribatı, diplomasi alanında yeni ve önemli bir odak haline gelmiştir. Devletlerarası çıkar ve hedeflere dayalı rekabetin arasında kalan, sürekli olarak göz ardı edilen veya arka planda tutulan en önemli varlık olarak çevre; geleneksel toplumlarda yaşamsal faaliyetlerin ve varlığın bütününe ifade edebilmekteyken modern ve post-modern toplumlarda daha çok ekonomik kaygı etrafında şekillenen menfi bir sürekliliğin tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayileşme sonrası iktisadi, teknolojik, politik ve ekonomik faaliyetlere bağlı olarak 20. yüzyılın sonlarına gelinceye kadar daimi bir erozyonun ve bilinç yoksunluğunun en temel alanlarından olmuştur. Buna bağlı olarak da çevresel değerler üzerinde telafi edilemez etkiler ortaya çıkmıştır. Bu olumsuz sonuçların en önemlilerinden biri biyolojik çeşitliliğin korunamaması veya geliştirilememesidir. Bu çalışmada çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması için uluslararası insancıl ve sürdürülebilir bir yöntem olarak çevre diplomasisinin önemi değerlendirilecektir. Nitel araştırma yöntemine dayalı olarak yürütülen çalışmanın hipotezi; çevresel diplomasi yönteminin ve örneklerinin uygulanabilirliği ile biyolojik çeşitliliğin korunabilmesi ve geliştirilebilmesi arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığıdır.

1. DİPLOMASİ

Uluslararası ilişkilerde ve dış politikada egemen kavramlardan biri olan diplomasi, küresel iletişimin ve politika belirlemenin resmi dili olarak ifade edilmektedir (Doğan ve Çatal, 2018: 17). Yunanca kökenli olan bu kavram etimolojik olarak, “diploma” kelimesinden türemiştir. Belgelerin sınıflandırılması, korunması ve bunlar üzerinden değerlendirmeyi ifade etmektedir (Acar, 2014: 419). Ortaya çıkışı itibariyle dar bir kapsamda değerlendirilen diplomasi, sonrasında küresel ilişkilerin gelişmesine bağlı olarak çeşitlilik arz eden bir anlam genişlemesine sahip olmuştur. Bu genişlemeye paralel olarak diplomasi; daha fonksiyonel anlamda, uluslararası ilişkilere yönelik sorunların politik öncelikte insancıl-barışçıl yollarla çözümlenebilmesini ve bu ilişkilerin yürütülebilmesini ifade eder. Ortodoks karakterde uluslararası bilgi paylaşımı, müzakere ve iletişim sürecinin bütününe yansır (Lee ve Hocking, 2011). Bu yönüyle rasyonalist bir anlayış ürünüdür.

Uluslararası ilişkilerin gelecekteki yönünü tayin edebilme gücünü barındıran bir aktör olarak diplomasi, kendi içinde de farklı türler barındırmaktadır. Antik Yunan diplomasisinden 18. Yüzyıl diplomasisine kadar olan süreçte geleneksel bir görünüme sahipken, 18. yüzyıl ve sonrası için yaşanan gelişmelere de bağlı olarak çok boyutlu olarak değerlendirilebilmiştir. Bu minvalde açık, önleyici, mekik, arabuluculuk, çok taraflı, gizli, ikili, kamu, nükleer, kültür, çevre gibi çeşitli başlıklar ile birlikte kullanılmıştır (Abdurrahmanlı ve Bağış, 2021: 141-145). Özellikle dünya savaşları öncesi ve sonrası için küresel dengenin korunması, ülkelerin birbirleriyle olan ilişkilerinin ılımlaştırılması, ekonomik kayıpların ve politik istikrarsızlığın önlenmesi için muhtelif çözümlerin anahtar kavramı olmuştur. 20. yüzyıl ile uluslararası ilişkilerde sert güce karşın resmi/barışçıl çözüm aracı olmuştur. Günümüzde de bu yolla çözüm ve denge arayışları yoğunlukla kullanılmaktadır.

Diplomasi, kendisine atfedilen geniş anlamlara karşılık aynı zamanda bir bilim dalıdır. Bu çerçevede diplomasi Pradier-Fodere ve Sir Ernst Satow’y’a göre; “ulusların kendi ülkelerini, kendi maharet ve çabasıyla, diğer ülkeler karşısında yüceltme, menfaat sağlama ve temsil edebilme sanatıdır. Bu kapsamda temsilciler aracılığıyla belirli politika ve stratejilere bağlı olarak işleri yürütebilme durumudur.” Bu ifade ile diplomasi, kapsamı ve sınırı belli olmayan bir genişlikte devletlerin diğer devletler ile olan münasebetini ve ilişkisini açıklayabilen bilimdir (Gökmen, 1992). Son 50 yılda çevresel sorunların üzerinde daha çok durulması ortaya diplomasi'nin bir türü olarak çevresel diplomasiyi çıkarmıştır.

2. ÇEVRESEL DİPLOMASİ

Çevresel diplomasi, günümüzde yeni gelişmekte olan bir alan olarak öne çıkmaktadır. Bu alanda, çevresel sorunların azaltılması, doğal kaynaklara bağlı anlaşmazlıkların çözülmesi, yapılaşmada çevrenin etkin bir şekilde kullanılması ve genel olarak çevrenin tüm yönleriyle ele alınması amaçlanmaktadır. Bu hedeflere ulaşabilmek için disiplinler arası bir çerçeve oluşturularak çevresel diplomasi literatüre kazandırılmıştır. Başta uluslararası örgütler olmak üzere tekil halde ulusların birçoğu çevre diplomasisini ekolojinin tüm yönleriyle korunması için bir araç olarak öngörmüştür. Bu kavramın ortaya çıkışı temel olarak 1946'da imzalanan ve 1948'de yürürlüğe giren "Balina Avcılığının Düzenlenmesine İlişkin Sözleşmesi"ne dayandırılrsa da uluslararası ilişkiler literatüründe yer edinmesi ve küresel olarak kabul görmesi 1973 yılında BM Çevre Programı'nın kurulması ile olmuştur. Daha geniş kullanımı ise 1992 Rio'da düzenlenen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı ile gerçekleşmiştir (Ali ve Vladich, 2016: 611).

Çevresel diplomasi, resmi ve etkili dilini uluslararası güvenliği önceleyerek çok taraflı çevre anlaşmalarının nasıl değerlendirilebileceği ve uygulanabileceği üzerinde kullanır. Bu kapsamda çevresel diplomasi, küresel ortak menfaatlerin korunması ve sağlanmasında proaktif bir süreci temsil etmektedir. Öyle ki küresel ısınma ve iklim değişikliğine neden olan sera gazı salınımı konusunda, yaptırıma dayalı bir anlayıştan ziyade müzakere ortamının geçerlik kazandığı küresel arenada, bu salınımın azaltılması yoluyla çeşitli olumsuzlukların engellenebilmesi sağlanmıştır. Böylece güçlü diplomatik ilişki ve müzakerelerde çevre diplomasisi yoluyla sera gazının azaltılması teşvik edilmiştir (Khan ve Hou, 2021).

Çevresel diplomasi, sürdürülebilir bir kalkınma temelinde çevre ve muhteviyatının korunması ve geliştirilmesi amacıyla uluslararası diyaloga açık bir sürecin aktörler arası iletişimini, etkileşimini ve ikna kabiliyetini yansıtır. Sürdürülebilir ve yaşanabilir, uygun bir çevrenin oluşması için çevre diplomasisine günümüzde hiç olmadığı kadar ihtiyaç vardır (Sobhan, Moosayi ve Poorshemi, 2017: 1574-1575). Ancak bu ihtiyaca karşılık aktörleri ortak bir paydada buluşturabilme, düşünsel bir temelde bütünleştirebilme ve uygulama düzeyinin gerçekleştirilebilmesi açısından katılımı sağlamada dezavantajlı konumdadır (Gülmez ve Top, 2018: 76). Avantajlı yönü ise kolektif bir birlikteliği, şeffaf ve etkin bir süreci yansıtmaları itibarıyla çok çeşitli çıkarların küresel düzeyde ele alınmasını sağlayabilmesidir (Orsini, 2020).

Çevre diplomasisinin yürütülmesinde çevresel değerlerin gözetilmesi ne kadar entelektüel bir çaba gibi görülse de esas olarak temel arayış güvenliğin her alanda sağlanmasıdır (Dalby, 2008: 180-181). Buradan anlaşılacak olan çevre güvenliği, gıda güvenliği, enerji güvenliği, canlı güvenliği, güvenli şehir gibi olgulardır. Bu olgular etrafına uluslararası düzeyde güvenlik kaygısı, askeri ve politik olmanın çok daha ötesine geçmiştir. Çevre diplomasi ise tüm bunları barındıracak şekilde küresel düzenin resmi ve yumuşak bir parçası olmuştur.

Uluslararası güvenliğin önemli bir alanı olarak son yıllarda sıkça gündeme gelen küresel ısınma ve iklim değişikliğinin getirdiği sorunlar, ulusları bütün olarak bu olumsuzluklara karşı çözüm arayışına sürüklemiştir. Ne yazık ki geleneksel yollarla doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin korunması ile çevrenin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi artık mümkün olmamaktadır. Bu sorunsalın en büyük nedeni küresel ekonomik ve çevresel bağımlılıktır. Çıkış yolu, küresel menfaat ve değerler kapsamında uluslararası birliktelik, müzakere ve strateji olarak öngörülmektedir. Birliktelik ve işbirliği ise çevre diplomasisi yoluyla değerlendirilebilmektedir (Arslantürk, 2022: 178-179). Bu diplomasi yöntemi ise çok aktörlü bir yapıdan meydana gelen uluslararası birlikler öncülüğünde, çeşitli sözleşme ve protokollerle gerçekleştirilmektedir. Birleşmiş Milletler ve bağlı kuruluşları ile uluslararası

yeşil sivil toplum örgütleri (hükümet dışı unsurlar) çevresel sorunlar üzerinde farkındalık yaratan ve küresel bir birlikteliğin oluşması için çaba harcayan en önemli yapılanmalardır. Çevre konusunda öncül yapıların ortaya çıkışı ise “siyasal düşünsel ekoloji” anlayışının “küresel” bir görünüm kazanması ve yerel çevresel hareketlerinin 1980’ler sonrası ağırlık kazanması yoluyla olmuştur (Mazlum, 2007: 92-93).

Çevre bütünlüğünün kazanılması için ekolojik zorbalığın küresel bir mesele haline getirilmesi ve bu durumun yeryüzü meselesi olarak görülmesi önem taşımaktaydı. “Küresel ekolojik anlayış” ve “yeryüzü meselesi” konuları uluslararası birlikteliğin ihtiyari görünümünden uzaklaşıp zorunlu olarak harekete geçilmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Bu anlayışlar üzerine geliştirilmiş bir argüman olarak çevre diplomasisi, çevresel eylem hazırlığında olan yapılanmaların resmi iletişime dayalı altyapısını oluşturmaktadır.

3. ULUSLARARASI ÇALIŞMALAR ÇERÇEVESİNDE ÇEVRESEL DİPLOMASİNİN ÖNEMİ

Ekolojinin temeli doğa; doğanın içeriği ise biyolojik çeşitliliktir. Biyolojik çeşitlilik kavramı hatırı sayılır bir geçmişe sahip olsa da literatüre girişi 1950’ler itibariyle; yaygınlık kazanması ise E.O. Wilson’un 1988’de kaleme aldığı “Biological Diversity (Biodiversity)” adlı kitabın etkili diliyle olmuştur (Magurran, 2005). Biyolojik çeşitlilik; canlı organizmaların ve bulunduğu ekolojik bağlamın değişkenliğine, çeşitliliğine dayanan aktif bir varlığı ifade eder. Esasında tarihsel olarak varlık birikimidir (Demir, 2009: 43).

Küresel ekolojik anlayışın ele aldığı en önemli sorunlardan biri de bu varlığın kaybı ile ilgilidir. Dünya üzerinde 3.2 milyar yıldır döngüsel olarak sürekli gelişen bu zenginliğin doğal ve insan kaynaklı iki farklı kaybı söz konusudur. Sanayileşme sonrası dönemde insan kaynaklı etkinin çok daha fazla olduğu görülmektedir. Bu kayıp yılda doğal kaynaklı 1-2 canlı türünün yok olmasına karşılık; insan kaynaklı yılda yaklaşık 1000 türün yok olmasına denk gelmektedir. İnsan kaynaklı bu kayıp, temelde insan faaliyetlerinin neden olduğu küresel ısınma ve iklim değişikliğine bağlı olumsuz etkilerin bir sonucu olarak görülmektedir. Doğal kaynakların sık kullanımı, sanayileşme, kimyasal madde kullanımı, ormansızlaştırma, hızlı nüfus artışı, şehirleşme gibi insan kaynaklı etkiler bu kaybın doğrudan nedenleri olarak sıralanabilmektedir (Doğan, Özçelik, Dolu ve Erman, 2010: 69-70).

Biyolojik çeşitliliğin korunması ekolojik dengenin ve canlı ekosisteminin korunması için zorunlu bir durumdur. Çok yönlü bir strateji ile küresel çevre barışının temini ise bu dengenin zorunlu olarak sağlanabilmesinden geçmektedir. Çok sistemli ve dinamik bir yapıya sahip biyolojik varlığın korunmasında çeşitli yöntemler bulunmakla birlikte önemli olan; çözümler üzerine yoğunlaşmanın gerçekleştiği müzakere ve diyalog ortamlarının oluşturulmasıdır (Magurran, 2021). Bütünlüğün ve işbirliğinin ifade edildiği, geniş kitlelerce duyarlılıkla sorun üzerine yönelim gösterilen bir durumun varlığı, mevcut ve geliştirilebilir zenginlik ve çeşitlilik adına önemli çıktılar sunabilir (Magurran ve McGill, 2011).

Biyolojik çeşitliliğin insan kaynaklı etkilerden arındırılması veya bu faktöre bağlı olumsuz sonuçların en aza indirilebilmesi için yerel, bölgesel ve küresel çalışmalar, anlaşmalar ve organizasyonlar mevcuttur. Bu ayırmda ön plana çıkan kategoriler; bağlayıcılığı, yaptırım gücü ve nitelik açısından küresel ve bölgesel olanlardır. Birleşmiş Milletler öncülüğünde Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) gibi Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF), Küresel Çevre Fonu (GEF), The World Conservation Union (Dünya Doğayı Koruma Birliği), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) gibi organizasyonlar çevrenin korunmasına yönelik küresel eylem planları ve faaliyetler yürütmektedir (Demirayak, 2002). Bu yapılanmaların çıktıları olarak çoğunlukla bölgesel olmak üzere küresel anlaşmalar mevcuttur. Bölgesel ve küresel çok taraflı bu

anlaşmaların yaklaşık % 30'u biyolojik çeşitliliğin korunması ile ilgilidir (Mcgraw, 2002: 21). Canlı ekosisteminin devamlılığı için hayata geçirilen çok taraflı bu çevre anlaşmaları, aynı zamanda ulusal ve uluslararası çabaların bir karşılığı olarak 1969 Viyana Sözleşmeler Hukuku'nun bağlayıcılık ilkesini ve uluslararası hukuku dayanak olarak kullanarak (Kante, 2007), diplomasi-resmi kanallar yoluyla oluşturulmaktadır.

Biyolojik çeşitliliğin korunması için başta yerel ve ulusal politika belirlemek, endüstri ve toplumsal davranışları bu politikalar çerçevesinde şekillendirmek, yerelden başlayan ve genele yayılan bir farkındalık ile bu süreci yürütmek önem arz etmektedir (Doğan ve diğerleri, 2010). Yerel düzeyden küresel düzeye aktarılan bu tecrübenin yansımaları dünya canlı ekosisteminin varlığının ve zenginliğinin korunması için yaptırıma ve baskıya dayanan anlaşmalardır.

Çok taraflı çevre anlaşmalarının ortaya çıkışı; süreç öncesi müzakere ve diyaloga dayalı işbirliği ile mümkün olmaktadır. Diplomatik ilişkilere dayanan bu süreçte aktörler bir araya gelmekte çekingen veya cesaretsiz davranabilmektedir. Bunun nedeni ulusal menfaatler ile çakışan durumların ortaya çıkabilme potansiyeli veya genellikle ikili ilişkilerde yaşanan politik, ekonomik ve askeri çatışmalardır. Çevrenin korunmasına yönelik adımların atılmasında sözleşme öncesi iletişimin sağlanması ve güçlendirilmesi çağrısı genellikle hükümet dışı-uluslararası örgütler tarafından yapılmaktadır (Erdoğan, 2008: 198). Kısmen de olsa bir veya birkaç ülke tarafından teklif edilen öneriler olmaktadır. Esas olan sözleşme yapılacak duruma gelinceye kadar sürecin şeffaf, hesap verilebilir ve taahhütlere dayanan bir çerçevede yürütülmesidir. Konu itibarıyla çevresel konuların ele alındığı ve bir sözleşme ile bağlanması uygun bulunan durumlarda görüşmeler resmi kanallar yoluyla çok aktörlü bir bağlamda gerçekleştirilmektedir. Sözleşme veya protokollerin çevre üzerinde taraflar adına bağlayıcı olması bu resmiyetin bir sonucudur. Diplomasi de resmi kanalın vizör aracıdır. Uzman kişiler tarafından taraf devletler lehine çevrenin korunması ve geliştirilmesi amacıyla yapılacak görüşmeler, sözleşme öncesi süreçten sonra gelişen evrede gerçekleştirilir. Bu evrede gerçekleştirilecek olan görüşmeler taahhütlerin sözleşme ile bağlayıcı olması için gerekli içeriği barındırmaktadır (Erdoğan, 2008: 195-196). Bu içerik çevreye yönelik eğilimlerin sıklaştığı 1970-80 ve sonrası dönem için daha belirgindir. Bu dönemler itibarıyla çevresel konular üzerinde çeşitli başlıklar altında anlaşmalar ve organizasyonlar oluşturulmuştur. Bu kapsamda ön planda olan sözleşme; 1992 Rio Konferansı (Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı) çıktısı olan "Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (UN Convention on Biological Diversity - UNCBD)"dir. 1993 yılı ile yürürlüğe giren bu sözleşmenin amacı sözleşmenin Madde 1-Amaçlar kısmında şöyle ifade edilmiştir (RG,1996-22860);

"Biyolojik çeşitliliğin korunması; bu çeşitliliğinin unsurlarının sürdürülebilir kullanımı; genetik kaynaklar ve teknoloji üzerinde sahip olunan bütün hakları dikkate almak kaydıyla, bu kaynaklara gereğince erişimin ve ilgili teknolojilerin gereğince transferinin sağlanması ve uygun finansmanın tedariki de dahil olmak üzere, genetik kaynakların kullanımından doğan yararların adil ve hakkaniyete uygun paylaşımıdır."

UNCBD çerçevesinde, 2000 yılında yürürlüğe giren "Kartagena Biyogüvenlik Protokolü" ve 2014 yılında yürürlüğe giren "Genetik Kaynaklara Erişim ve Yarar Paylaşımı Hakkında Nagoya Protokolü" bulunmaktadır. Kartagena Protokolü, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerinde olumsuz etkilere sahip olabilecek, modern biyoteknoloji yöntemleri kullanılarak elde edilmiş olan değiştirilmiş canlı organizmaların güvenli nakliyesini, muhafazasını ve kullanımını amaçlamaktadır. Değiştirilmiş canlı organizmalardan kaynaklanan zararın meydana gelmesi halinde, yükümlülükler ve telafi

usullerinin belirlenmesi amacıyla Kartagena Biyogüvenlik Protoküne ilave olarak Nagoya-Kuala Lumpur Ek Protokolü kabul edilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı).

Diplomasi yoluyla çevre üzerinde baskının azaltılmasını sağlayacak olan bazı uluslararası ve bölgesel anlaşmalara ilk olarak 2000 öncesi dönemde rastlamaktayız.

Tablo 1. Biyolojik Çeşitliliğin Korunmasına Yönelik Bazı Uluslararası ve Bölgesel Anlaşmalar

Sözleşmenin Adı	İmza Tarihi	Yürürlük Tarihi	Amaç	Kapsam	Öne Çıkanlar
Su Kuşları Yaşama Alanı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Sözleşmesi (Ramsar Sözleşmesi)	1971	1975	IUCN (Dünya Koruma Birliği), IWRB (Uluslararası Su Kuşları Araştırma Bürosu, ICBP (Kuşların Korunması İçin Uluslararası Konsey) gibi organizasyonların 1960'lar itibarıyla çalışmalarına bağlı olarak; Su ekosistemine yönelik önleyici ve iyileştirici içerik sağlar.	Göller, nehirler, yeraltı akiferleri, bataklıklar, ıslak çayırlar, turbalıklar, vahalar, haliçler, deltalar, mangrovlar, kıyı alanları, mercan resifleri, kültür balıkçılığı havuzları, çeltik tarlaları	Su flora ve faunasının korunmasını amaçlayan ilk modern doğa koruma anlaşmasıdır. Taraflar Konferansı (COP) her üç yılda bir gerçekleştirilir.
Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi (Paris Sözleşmesi)	-	16 Kasım 1972	Kültürel ve doğal mirasın korunması, muhafazası ve teşhiri için etkili ve faal önlemler almak	Kültürel ve doğal miras	Bu sözleşme şu çabaları içermektedir: Kültürel ve doğal mirasa işlev vermeyi amaçlayan genel politika benimsemek, bilimsel ve teknik araştırmaları geliştirmek, ulusal ve bölgesel eğitim merkezleri desteklemek.

Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES)	3 Mart 1973	1 Temmuz 1975	Yabani hayvan ve bitki türlerinin uluslararası ticaretini düzenlemek ve bu canlıların yaşamlarının tehlikeye girmesini önlemek	Yabani hayvan ve bitki türleri ile bunların parçaları ve türevleri	Sözleşme, ticaret izin ve belgelere dayalıdır. Biyolojik çeşitliliğin korunması; müzakereye dayalı ve ekonomik ağırlıklı yöntemlerle sağlanır.
Yabani Hayvanların Göçmen Türlerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme (Bonn Sözleşmesi-CMS)	-	1979	Göçmen türlerin ve yaşam alanlarının korunması için devletlerin uygun ve gerekli adımlar atmasını sağlamak	Göçmen yabani hayvan türleri ve yaşam alanları	Biyolojik çeşitliliğin korunması için devletlerin taahhütlerini ifade eder. Taraflar Konferansı üç yılda bir gerçekleştirilir.
Avrupa Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarının Korunması Sözleşmesi (Bern Sözleşmesi)	1979	-	Yabani flora ve faunayı ve bunların yaşam ortamlarının muhafaza etmeyi amaçlar. Özellikle birden fazla devletin işbirliğini gerektiren konularda işbirliğini geliştirir	Yabani flora ve fauna	Sözleşme amaçları için sözleşmeye taraf devletlerin birer üye uzman temsilcileri ile oluşan ve taraf olmayan herhangi bir devletin bir temsilcisinin gözlemci olduğu Daimi Komite kurulması öngörülmüştür. Taraflar, yabani bitki ve hayvan türlerinin yaşam alanlarının muhafaza edilmesi için uygun tedbirler almayı taahhüt etmişlerdir.

Kaynak: (Topçu, 2012: 59; Arı, 2006: 282-284; T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı; T.C. Adalet Bakanlığı)

Söz konusu bu evrensel ve bölgesel nitelikteki sözleşmeler, yalnızca devletlerin birbirileri ile olan ilişkilerini değil, bireyleri kapsayan yani devletlerin dikey etkisine bağlı yükümlülükleri de barındırmaktadır.

Çevre sorunları zamanla akademik dünyanın dışında diplomasi ve hukukun etkilerini de içermektedir. Bu durum çevreye yönelik eğilimlerin diplomasi ve hukuk odaklı anlayışlarla ele alınışını içermektedir (Pallemaerts, 1997: 615). Hukuksal olarak çevresel diplomasisi, çevreye bağlı ilkelerin oluşturulmasının ve uygulanmasının sağlanabilmesi için uluslararası ikna sürecini ifade etmektedir (Barboza, 2011: 212). Bu diplomatik angajman, müzakere, pazarlık gücü ve sağlayabileceği diğer katkılar itibariyle dostane ve kalıcı çözümün çevresel aracı olmaktadır (Groen, 2019: 69-70).

Çevresel diplomasi ve biyolojik çeşitliliğin bütün olarak değerlendirildiği ve literatüre biyoçeşitlilik diplomasisi olarak geçen kavram, çevrenin korunması ve geliştirilebilmesi için önemli bir alanı işaret etmektedir. Ancak bu çeşitliliğin genetiğine ulaşma ve izleme pratiğinde

eksiklikler mevcuttur. Bu eksiklikler ulusların bürokrasi ve karmaşıklığından gelmektedir. Çevresel değerler bu bürokrasi ve karmaşıklığın ötesinde konulardır. Bu nedenle çevresel diplomasi, uluslararası toplumun biyo-türlerin korunması için gösterdiği savunma refleksi olarak değerlendirilmektedir (Stepanov, Kovalev, Ilyushkina ve Burnasov, 2020: 9-10).

SONUÇ

Gelişmiş ülkeler, güçlü ekonomik yapıları ve teknolojik olanakları sayesinde daha katı çevresel düzenlemeler uygulayabilmekte ve çevre koruma politikalarını daha etkin bir şekilde hayata geçirebilmektedir. Bu ülkelerde toplumsal bilinç düzeyinin yüksek olması ve yenilenebilir enerji gibi sürdürülebilir çözümlere yapılan yatırımlar, çevresel hassasiyetin artmasına katkı sağlamaktadır.

Diğer yandan, gelişmekte olan ülkeler için ekonomik büyüme, kalkınma ve istikrar öncelikli hedefler arasında yer almaktadır. Bu nedenle, çevresel politikalar ve uygulamalar zaman zaman geri planda kalabilmektedir. Ekonomik kalkınmanın gerekliliği, doğal kaynakların hızla tüketilmesine ve çevresel tahribatın artmasına neden olabilmektedir. Çevre bilincinin düşük olması ve yetersiz kaynaklar, bu ülkelerin çevre koruma çabalarını sınırlamaktadır.

Devletlerin gelişmişlik düzeyi ile çevre konusundaki hassasiyetleri farklılaşsa da ortak bir noktada çevre üzerindeki tasarrufu sınırlamayı ve işbirliğini taahhüt etmeleri gerekmektedir. Bu noktada “ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ilkesi” çevre politikaları bağlamında küresel sorunların çözümü için işbirliğini öngören bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, iklim değişikliğiyle mücadelede, gelişmiş ülkelerin sera gazı emisyonlarını azaltarak öncülük etmesi ve finansal destek sağlaması beklenirken, gelişmekte olan ülkelerin de kendi kapasiteleri doğrultusunda emisyon azaltımı ve uyum çabalarına katkıda bulunması beklenir. Bu, her ülkenin aynı sorumluluğu taşımadığını, ancak her ülkenin kendi imkanları ve katkı potansiyeli doğrultusunda sorumluluk üstlendiğini gösterir. Her iki grup için de ortak bir sorun, ekonomik ve çevresel hedefler arasındaki dengenin sağlanmasıdır. Gelişmiş ülkelerin deneyim ve teknolojilerini geliştirmekte olan ülkelere aktarması, uluslararası işbirliklerinin artırılması ve sürdürülebilir kalkınma modellerinin benimsenmesi, küresel çevre sorunlarının çözümünde önemli adımlar olacaktır. Çevre önceliğinde ulusal politikaları göz ardı etmeyen bir yaklaşımla sürdürülebilir kalkınmayı teşvik edecek resmi iletişim ve müzakere yöntemi olan çevresel diplomasi de bu adımların en önemlilerindedir. Çevresel Diplomasi, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin çevre üzerindeki tasarruflarını dengeleyerek, daha sürdürülebilir bir gelecek için ortak harekete uygun bir zemin oluşturacaktır.

Çevresel diplomasi, uluslararası topluma çevresel kaynakların sürdürülemez olmasının önüne geçmek için kolektif sorunları bütün olarak ele almaya yarayan bir çağrıdır (Atisa, 2023). Bu yönüyle merkezi bir otoriteye dayanmalı ve yaptırımını öngören bir sisteme sahip olmalıdır. Küresel çevresel yozlaşmanın türsel yok oluşunu ifade eden biyolojik tahribat, ulusların biyolojik çeşitlilik üzerine taahhütlerinin somut ve gerçekçi adımlarla desteklenmesi neticesinde en aza indirilebilecektir. Bu durumda araç diplomasi olmalıdır. Resmi ve somut adımların atılması ancak bağlılık içeren sözleşme veya protokollerle mümkün olduğundan devletler bu kapsamda bireysel olarak hareket etmemelidir. Biyoçeşitlilik diplomasisi, postmodern dönemde bilgi çağına yakışır bir ivmeyle yaygın olarak tercih edilmelidir.

KAYNAKÇA

ABDURAHMANLI, Elvin ve BAĞIŞ, Egemen (2021). “Diplomasi Tanımı ve Uluslararası Konjonktürde Mevcut olan Diplomasi Türleri”. Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, s.140-160.

- Anayasa Mahkemesi, 29 Ağustos 1996 tarih ve E.96/4177, K.96/8857 (Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi), RG, 27 Aralık 1996, Sayı 22860.
- ACAR, Demet Şefika (2014). “Küreselleşen Dünyada Diplomasi”. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, Cilt 9, Sayı 1-2, s. 417-440.
- ALİ, Saleem ve VLADICH, Helena (2016). “Environmental diplomacy”. The SAGE handbook of diplomacy.
- ARI, Yılmaz (2006). “Ramsar Sözleşmesi'nin Doğa Koruma Yaklaşımına Eleştirel Bir Bakış”. Doğu Coğrafya Dergisi, Cilt 11, Sayı 15, s. 275-302.
- ATİSA, George (2023). “Global Environmental Diplomacy”. In: Onditi, F., McLarren, K., Ben-Nun, G., Stivachtis, Y.A., Okoth, P. (eds) The Palgrave Handbook of Diplomatic Thought and Practice in the Digital Age. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-28214-0_10
- Avrupa Konseyi, “Bern Sözleşmesi”, <https://www.coe.int/tr/web/impact-convention-human-rights/convention-on-the-conservation-of-european-wildlife-and-natural-habitats#/>“(Erişim Tarihi: 15.12.2023)”.
- BARBOZA, Julio (2011). “An Episode of Environmental Diplomacy”, Environmental Policy and Law, Cilt 41, Sayı 4-5, s. 212.
- CERİT MAZLUM, Semra (2007). “Yerel Politikadan Yeryüzü Politikasına: Küresel Çevre Yönetiminde Çevre Örgütleri”. Sivil Toplum: Düşünce ve Araştırma Dergisi, Cilt 5, Sayı 20, s. 91-108.
- DALBY, Simon (2008). “Güvenlik ve Çevre Bağlantılarına Yeniden Bakmak”, Uluslararası İlişkiler, Cilt 5, Sayı 18, s. 179-195.
- DEMİR, Aynur (2009). “Küresel İklim Değişikliğinin Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Kaynakları Üzerine Etkisi”. Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, s. 37-54.
- DEMİRAYAK, Filiz (2002). “Biyolojik Çeşitlilik-Doğa Koruma ve Sürdürülebilir Kalkınma”. TÜBİTAK Vizyon 2023 Projesi Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli.
- DOĞAN, Mustafa ve ÇATAL, Betül (2018). “Yeni Diplomatik Yöntemler: Çevre Diplomasisi”. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 40, s. 16-31.
- DOĞAN, Salih, ÖZÇELİK, Sezgin, DOLU, Ömer ve ERMAN, Orhan (2010). “Küresel Isınma ve Biyolojik Çeşitlilik”. İklim Değişikliği ve Çevre, Sayı 3, s. 63-88.
- ERDOĞAN, Selim (2008). “Çevrenin Siyasallaştırılması ve Ramsar Sözleşmesi Örneği”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara. 458 s.
- Göçmen Yabani Hayvan Türlerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme”, <https://www.cms.int/en/convention-text>“(Erişim Tarihi: 14.12.2023)”.
- GÖKMEN, Oğuz (1992). “Diplomasi ve Ekonomi”. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı 1, s. 147-156.
- GROEN, Lisanne (2019). “Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinde Avrupa Birliği'nin Etkinliğini (Hedefe Ulaşma) Açıklamak: Diplomatik Katılımın Önemi”. Uluslararası Çevre Anlaşmaları, Sayı 19, s. 69–87.
- GÜLMEZ, Seçkin Barış ve TOP, Bertuğ (2018). “Çin'in Çevre Diplomasisi: Realist Dış Politikanın Liberalizm ile İmtihani”, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, s. 72-85.

- HAYIRSEVER TOPÇU, Ferhunde (2012). “Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi: Müzakereden Uygulamaya”. Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi, Cilt 20, Sayı 1, s. 57-97.
- KANTE, B. (2007). “Negotiating And Implementing Multilateral Environmental Agreements (MEAs): A Manual For NGOs.”, UNEP Division of Environmental Law and Conventions (DELIC).
- KHAN, Irfan ve HOU, Fujun (2021). “Does Multilateral Environmental Diplomacy Improve Environmental Quality? The Case Of The United States”. Environmental Science and Pollution Research, Sayı 28.
- LEE, Donna ve HOCKING, Brian (2011). “Diplomacy”. Dirk-Berg Schlosser and Leonardo Morlino (eds.) International Encyclopaedia of Political Science.
- MAGURRAN, Anne E. (2005). “Biological Diversity”. Current Biology, Cilt 15, Sayı 4.
- MAGURRAN, Anne ve MCGILL, Brian J. (2011). “Biological diversity”. Frontiers in Oxford University Press.
- MAGURRAN, Anne (2021). “Measuring biological diversity”. Current Biology, Cilt 31, Sayı 19, s. R1174-R1177.
- MCGRAW, Désirée M. (2002). “The CBD – Key Characteristics and Implications for Implementation”. RECIEL, Cilt 11, Sayı 1, s. 17-28.
- ORSİNİ, Amandine (2020). “Environmental Diplomacy”. T., Charillon, F., Ramel, F. (eds) *Global Diplomacy*. The Sciences Po Series in International Relations and Political Economy. Palgrave Macmillian s. 239-251
- PALLEMAERTS, Marc (1997). “Stockholm'den Rio'ya Uluslararası Çevre Hukuku: Geleceğe Doğru Geri Adım Mı?”. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 52, Sayı 1, s. 613-632.
- Ramsar Sözleşmesi”. <https://www.ramsar.org/about/our-mission/importance-wetlands> (Erişim Tarihi: 12.12.2023).
- SOBHAN, Tayebi, MOOSAVİ, Sayed Fazlollah ve POORSHEMİ, Seyed Abbas (2017). “International interaction and global peace in light of international convergence: a strategy to achieve environmental diplomacy”, International journal of environment science and technology, Cilt 14, Sayı 7, s. 1573-1578.
- STEPANOV, Anatoly, KOVALEV, Yuri, ILYUSHKİNA, Maria and BURNASOV, Alexander (2020). “International Protection Policy of World Biological Diversity as the Factor of Sustainable Development of the Territorial Systems”. E3S Web of Conferences, sayı 159, s.9-10.
- T.C. Adalet Bakanlığı, “Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi”, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2712020133742104_tur.pdf “(Erişim Tarihi: 15.12.2023)”.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Biyolojik Çeşitlilik”, <https://www.mfa.gov.tr/biyolojik-cesitlilik.tr.mfa> “(Erişim Tarihi: 15.12.2023)”.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme”, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263665/dunya-kulturel-ve-dogal-mirasini-korunmasi-sozlesmesi.html> “(Erişim Tarihi: 13.12.2023)”.
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, “Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme”.

<https://www.tarimorman.gov.tr/BSGM/Belgeler/Uluslararası%20Kurulu%C5%9Flar/CITES.pdf> “(Erişim Tarihi: 14.12.2023)”.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, “Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öne Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme”, <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Uluslararası%20S%C3%B6zleşmeler/7%20RAMSAR%20S%C3%96ZLE%C5%9EMES%C4%B0.pdf> “(Erişim Tarihi: 13.12.2023)”.

YILMAZ ASLANTÜRK, Arzu (2022). “Küresel Çevre Yönetişiminin Hukuki Aracı Olarak Çok Taraflı Çevre Sözleşmeleri”. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Sayı 36, s. 175-192.